

УДК 378.184

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-1-106-112

Заїка Анна Юріївна,

старший викладач кафедри англійської мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», м. Київ, Україна.

annazaika050689@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2565-6837>

ОБҐРУНТУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення якісної підготовки учителя-філолога на сучасному етапі розвитку нашої держави зумовлене тенденціями пріоритетного звернення до унікальних здібностей особистості, реалізації власних творчих можливостей та самореалізації. Для майбутнього учителя-філолога особливу цінність набувають цілеспрямованість, потяг до самовдосконалення та творчого пошуку, використання сучасних методів, найновіших наукових даних і технологій навчання.

Тому формування у майбутніх учителів-філологів старшої школи науково-дослідницьких умінь є необхідною умовою досягнення ними відповідного професійного рівня, орієнтування у інноваційних педагогічних технологіях та наукових дослідженнях. Учитель-філолог сучасної школи повинен уміти вдосконалювати навчальний процес, підвищувати його ефективність на основі вивчення та узагальнення передового професійного досвіду, оволодіння та практичного застосування сучасних досягнень науки. Отже, навчання у вищому навчальному закладі має забезпечувати підготовку студентів до дослідницької діяльності, формування у них дослідницьких умінь, необхідних для професійної діяльності у старшій школі, підвищення рівня наукової компетентності учителів-філологів.

Означена проблема досліджувалась багатьма вченими. Так, І. Кондратюк основними шляхами підвищення якості вищої педагогічної освіти вважав, що педагогічне проектування і моделювання в навчальному процесі є найважливішим, відносно цілісним, самостійним елементом майбутньої професійної діяльності (Кондратюк, 1975).

В. Веніков, відомий фахівець у галузі моделювання, встановив основні зв'язки моделювання з навчальним процесом вищої школи. На думку вченого, моделювання в навчальному процесі – це «... засіб розвитку творчих здібностей і наукового осмислення практики» (Веніков, 2014, с. 27).

Моделювання – це створення штучних ситуацій, в яких основну роль відіграють ті ж зв'язки, що і в реальній педагогічній діяльності

майбутнього учителя. В. Сластьонін вважає, що моделювання – це імпровізація педагогічної системи, яка реально існує, шляхом створення спеціальних аналогів (моделі) (Сластьонін, 1991). Концепція розроблення моделі спеціаліста, яку висунула Н. Тализіна, передбачає виділення переліку «професійно орієнтованих задач» та спрямованість на них навчального процесу (Тализіна, 1985). В. Безпалько розглядає створення задач, на які повинен бути зорієнтований навчальний процес як основу педагогічної технології (Безпалько, 1989).

Однак, аналіз стану підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи свідчить про те, що вищі навчальні заклади недостатньо використовують свої можливості для формування учителя як провідника передової наукової думки й організатора дослідницької діяльності в старшій школі. На нашу думку, помітним є розрив між збільшеною потребою суспільства в учителі-філологу, готовому до дослідницької роботи в професійній сфері, і недостатньою сформованістю готовності до дослідницької роботи у випускників вищих навчальних закладів. Внаслідок такої суперечності молоді учителі недостатньо використовують досягнення науки для розвитку в учнях старшої школи дослідницького інтересу в навчально-пізнавальній діяльності, відчувають значні труднощі в організації дослідницької діяльності.

Розв'язання цього протиріччя ми вбачаємо у необхідності створення та реалізації моделі підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи в системі вищої освіти.

Для вирішення окресленої нами проблеми докорінної перебудови потребує змістовий компонент підготовки студентів до дослідницької діяльності. Найбільш доцільними, на нашу думку, слід вважати наступні напрями підготовки:

- особистісний, що повинен сформувати особистісні якості майбутнього учителя-філолога;
- теоретичний, який забезпечує знання для майбутньої професійної, дослідницької діяльності;
- практичний, що формує систему фахово-професійних, методичних дій, умінь і навичок, притаманних для вчительської діяльності.

Перелічені напрями можна розглядати як складну систему, кожний складовий елемент якої пов'язаний один з одним, мають спільні точки перетину, однак відрізняються специфічними особливостями, що виокремлює їх в окремі компоненти.

В основу професійної підготовки майбутніх учителів-філологів необхідно, насамперед, закласти вивчення філологічних дисциплін, у процесі яких формуються початкові навички здійснення навчально-дослідницької (пошукової) діяльності майбутніх учителів-філологів.

Другим компонентом змісту освіти можна вважати вивчення

психолого-педагогічних дисциплін, які становлять ядро фахової підготовки майбутнього вчителя-дослідника.

Третій компонент – варіативний, тобто його формують навчальні дисципліни, які визначаються профілем фахової підготовки вчителя.

Четвертий компонент визначає педагогічна практика, яка дає змогу практично відпрацювати професійні уміння та навички.

П'ятий компонент становить власне дослідницька діяльність, яка входить обов'язковим елементом у всі зазначені вище компоненти і, крім того, є окремим компонентом фахової підготовки майбутніх учителів-філологів, їх самоосвітньої діяльності.

Всі компоненти змісту професійної підготовки учителів-філологів взаємозумовлені, оскільки вона вимагає комплексного підходу до визначення її змісту, забезпечення єдиних вимог і цілеспрямованого взаємозв'язку всіх компонентів в організації навчально-виховного процесу. Зміст повинен ґрунтуватись на чіткій цільовій програмі і, зорієнтований на кінцеві результати, не бути звичайним поєднанням незалежних одна від одної навчальних дисциплін, а складати органічну частину комплексної підготовки спеціаліста (Сидоренко, 1992).

Основою наукової підготовки у структурі професійного потенціалу є наукові знання й уміння. Це, насамперед, оволодіння методологічними категоріями (світогляд, принципи, методи, засоби); психологічними процесами, особливостями психологічного розвитку школярів, методиками їх дослідження; технологією вивчення соціальних протиріч у сфері освіти; педагогічними новітніми теоріями, системою методичних знань. Саме в процесі опанування змісту філологічних предметів, а потім психолого-педагогічних закладається фундамент у підготовці до проведення навчально-дослідницької та науково-дослідної діяльності майбутніх учителів-філологів (Галузинський, 1995).

Цикл предметів філологічної сфери підготовки вчителя носить соціальні і професійні функції, забезпечує розвиток методологічної (категорійний апарат, методи дослідження, оформлення статистичних даних та інших), загальної і професійної культури майбутніх учителів, наукового мислення, професійно значущих якостей.

Крім того, враховуючи специфіку діяльності майбутніх учителів-філологів, ми вважаємо перспективним надання професійно-педагогічної, дослідницької спрямованості в основу вивчення всіх філологічних дисциплін. Це дасть змогу залучати майбутніх учителів-філологів до систематичної дослідницької роботи, яка дозволяє озброїти знаннями і вміннями професійно проводити дослідження, готувати їх результати до впровадження в шкільну практику.

Однією із форм спеціальної теоретичної підготовки студентів є включення питань теорії здійснення науково-дослідної роботи у курс педагогіки, психології, педагогічної майстерності. Однак можливості названих навчальних курсів обмежені часом та необхідністю вивчення інших теоретичних питань, пов'язаних із організацією навчання. Тому ми

вважаємо доцільним розробку спеціального курсу, що передбачає як теоретичну, так і практичну підготовку майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності відповідно до сучасного розуміння організації навчального процесу. Мета теоретичної підготовки – засвоєння основ науково-дослідницької діяльності, початкових знань про специфіку наукової і педагогічної роботи, методи наукових досліджень. Мета практичної підготовки – оволодіння вміннями визначати напрями власної дослідницької діяльності, переводити наукові знання в площину практичного використання і здійснювати елементарні науково-педагогічні дослідження в старшій школі.

З метою розвитку дослідницьких особистісних якостей майбутнього вчителя та підвищення рівня сформованості особистісного компоненту готовності студентів до дослідницької діяльності нами було розроблено і впроваджено спецкурс «Методика і організація дослідницької діяльності у старшій школі», який передбачав поліпшення підготовки майбутніх учителів-філологів до запровадження новітніх педагогічних технологій та здійснення самостійної науково-дослідної роботи у старшій школі. Він розглядається нами як додатковий курс до дисциплін психолого-педагогічної підготовки вчителя-філолога до майбутньої професійної творчої діяльності.

Слід зазначити, що викладання курсу доцільно розпочинати в той період, коли студенти усвідомлюють мету і завдання педагогічної практики. Логіка вивчення тем курсу має відповідати логіці видів практичної діяльності, яку здійснюють студенти.

Викладання курсу «Методика і організація дослідницької діяльності у старшій школі» передбачало формування у майбутніх учителів-філологів педагогічного інтересу до дослідницької діяльності та навичок творчого пошуку в процесі вивчення навчальних дисциплін, позааудиторної самостійної роботи та проведення педагогічної практики, засвоєння студентами основ науково-дослідницької діяльності, початкових знань про специфіку наукової і педагогічної роботи, методи педагогічних досліджень, розвиток умінь визначати напрями власної дослідної діяльності, переводити наукові знання в площину практичного використання і проводити елементарні науково-педагогічні дослідження.

Програма курсу включала вивчення таких тем: 1. Об'єкт, предмет, зміст, завдання та структура курсу. Поняття про науку як форму суспільної свідомості; 2. Суть та структура наукового знання. Понятійно-термінологічний апарат науки; 3. Загальне поняття про методи наукових досліджень. Характеристика теоретичних методів досліджень; 4. Характеристика емпіричних методів досліджень. Поняття про генеральну та вибіркочу сукупність, способи її формування; 5. Організація наукової діяльності в середніх загальноосвітніх закладах України і за кордоном; 6. Планування та організація дослідницької діяльності у старшій школі.

Оволодіння програмою курсу сприяє виконанню студентами

завдань з інших дисциплін, які передбачають наукові дослідження, узагальнення теоретичного матеріалу і розробку практичних рекомендацій щодо застосування результатів наукового дослідження. Матеріал курсу допоможе при аналізі інформаційних джерел, підготовці курсових і дипломних робіт, статей, доповідей на науково-практичних конференціях, забезпечить чітке розуміння студентами поняття про організацію дослідницької діяльності у старшій школі, ознайомить зі станом наукової діяльності в середніх загальноосвітніх закладах України та в світі; допоможуть засвоїти методи організації дослідницької діяльності у старшій школі та систему роботи з учнями старшої школи. Таким чином, у процесі впровадження курсу «Методика і організація дослідницької діяльності у старшій школі», нами виявлена його ефективність і доцільність для формування готовності майбутнього вчителя-філолога до здійснення наукових досліджень в старшій школі. Зокрема, вивчення означеного курсу сприяло зростанню рівня особистісного компоненту готовності майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності у старшій школі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. На подальше вивчення чекають питання забезпечення умов реалізації наскрізної лінії наукової підготовки майбутніх учителів-філологів засобами всіх видів навчальної та пізнавальної роботи протягом всіх років навчання.

Список використаної літератури

- 1. Кондратюк О. П.** Психолого-педагогічні основи управління навчальним процесом у вищій школі. Київ: Знання, 1975. 22 с.
- 2. Веников В. А.** Теория подобия и моделирования. Москва: Либроком, 2014. 439 с.
- 3. Мищенко А. И.,** Слостёнин В. А. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя. *Сов. педагогика*. 1991. № 10. С. 79–84.
- 4. Талызина Н. Ф.** Управление процессом усвоения знаний. Москва: Изд-во МГУ, 1985. 112 с.
- 5. Беспалько В. П.** Слагаемые педагогические технологии. Москва: Просвещение, 1989. 192 с.
- 6. Сидоренко В. К.** Проблема актуальна, різнобічна: про інтеграцію навчальних предметів у педагогічній теорії і практиці. *Рідна школа*. 1992. № 7-8. С. 30-34.
- 7. Галузинський В. М.,** Євтух М. Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні. Київ: ІНТЕЛ, 1995. 168 с.

References

- 1. Kondratiuk O. P.** (1975). *Psykhologo-pedahohichni osnovy upravlinnia navchalnym protsesom u vyshchii shkoli* [Psychological and pedagogical basics of management of educational process in higher educational establishments]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- 2. Venykov V. A.** (2014). *Teoriya podobyia y modelyrovaniya* [The theory of similarity and modeling]. Moskva: Lybrokom [in Russian].
- 3. Myshchenko A. Y. & Slastyonin V. A.** (1991). *Professyonalno-pedahohycheskaia podgotovka*

sovremennogo uchytelia [Professional and pedagogical preparedness of the contemporary teacher]. *Sov. Pedagogika*, 10, 79-84 [in Russian].

4. Talyzyna N. F. (1985). Upravlenye protsessom usvoeniya znaniy [The management of process of knowledge acquisition]. Moskva: Yzd-vo MGU [in Russian].

5. Bepalko V. P. (1989). Slagaemye pedagogicheskiye tekhnology [Addendum pedagogical technologies]. Moskva: Prosveshchenye [in Russian].

6. Sydorenko V. K. (1992). Problema aktualna, riznobichna: pro intehratsiiu navchalnykh predmetiv u pedahohichnii teorii i praktytsi. *Ridna shkola*, 7-8, 30-34 [in Ukrainian].

7. Haluzynskiy V. M. & Yevtukh M. B. (1995). Osnovy pedahohiky i psykholohii vyshchoi shkoly v Ukraini [The basics of pedagogics and psychology of higher school in Ukraine]. Kyiv: INTEL [in Ukrainian].

Заїка А. Ю. Обґрунтування і реалізація методики підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності

У статті розкрито особливості підготовки майбутніх учителів-філологів до дослідницької діяльності з учнями старшої школи. Обґрунтовано модель підготовки до дослідницької діяльності на ідеї системного діяльнісного підходу до розвитку індивідуальності особистості, що реалізується шляхом поєднання ефективних навчальних технологій і природної активності людини до самореалізації. Визначено, що основою наукової підготовки у структурі професійного потенціалу є наукові знання й уміння. Саме в процесі опанування змісту філологічних предметів, а потім психолого-педагогічних закладається фундамент у підготовці до проведення навчально-дослідницької та науково-дослідної діяльності майбутніх вчителів. Представлено спеціальний курс, що передбачає як теоретичну, так і практичну підготовку майбутніх учителів-філологів до науково-дослідної роботи з учнями старшої школи відповідно до сучасного розуміння організації навчального процесу. Мета теоретичної підготовки – засвоєння основ науково-дослідницької діяльності, початкових знань про специфіку наукової роботи, методи наукових досліджень. Мета практичної підготовки – оволодіння уміннями визначати напрями власної дослідницької діяльності в старшій школі, переводити наукові знання в площину практичного використання і здійснювати елементарні наукові дослідження.

Ключові слова: моделювання, дослідницька діяльність, учитель-філолог, старша школа.

Заика А. Ю. Обоснование и реализация методики подготовки будущих учителей-филологов к исследовательской деятельности

В статье раскрыты особенности подготовки будущих учителей-филологов к исследовательской деятельности с учащимися старших классов. Обоснована модель подготовки к исследовательской деятельности на идее системного деятельностного подхода к развитию индивидуальности личности, которая реализуется путем сочетания

эффективных обучающих технологий и природной активности человека к самореализации. Определено, что основой научной подготовки в структуре профессионального потенциала являются научные знания и умения. Именно в процессе овладения филологическими предметами, а затем психолого-педагогическими закладывается фундамент в подготовке к проведению учебно-исследовательской и научно-исследовательской деятельности будущих учителей. Представлен специальный курс, предусматривающий как теоретическую, так и практическую подготовку будущих учителей-филологов к научно-исследовательской работе с учащимися старших классов в соответствии с современным пониманием организации учебного процесса. Цель теоретической подготовки – усвоение основ научно-исследовательской деятельности, начальных знаний о специфике научной работы, методах научных исследований. Цель практической подготовки – овладение умениями определять направления своей исследовательской деятельности в старшей школе, переводить научные знания в плоскость практического использования и осуществлять элементарные научные исследования.

Ключевые слова: моделирование, исследовательская деятельность, учитель-филолог, старшая школа.

Zaika A. Justification and Implementation of the Methodology for Preparing Future Philological Teachers for Research

The article reveals the peculiarities of the preparation of future philology teachers for research activities with high school students. The model of preparation for research activities on the idea of a systematic activity approach to the development of individual personality, which is realized through a combination of effective teaching technologies and natural human activity for self-realization, is substantiated. It is determined that the basis of scientific preparation in the structure of professional potential is scientific knowledge and skills. It is in the process of mastering philological subjects, and then psychological and pedagogical, that the foundation is laid in preparation for the conduct of educational research and research activities of future teachers. A special course is presented, providing both theoretical and practical training for future philology teachers for research work with high school students in accordance with a modern understanding of the organization of the educational process. The purpose of theoretical training is to learn the basics of research activities, basic knowledge about the specifics of scientific work, research methods. The purpose of practical training is to master the ability to determine the direction of one's research activities in high school, transfer scientific knowledge to the plane of practical use, and carry out elementary scientific research.

Key words: modeling, research activity, teacher-philologist, high school.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2020 р.

Прийнято до друку 01.03.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Докучаєва В. В.